

Arbetsrapport 2006-47

Utvärdering av SSF:s satsning på Senior Individual Grants

ÅSA SMEDBERG & GÖRAN MELIN

Institutet för studier av utbildning och forskning
Drottning Kristinas väg 33D
114 28 Stockholm
www.sister.nu

ISSN 1650-3821

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

UTVÄRDERINGENS SYFTE OCH FÖRUTSÄTTNINGAR.....	2
SIG: TILLBLIVELSE, NOMINERINGAR OCH URVALSPROCESS.....	4
PRIORITYRING AV KVINNLIGA FORSKARE.....	8
PROGRAMMETS UTFALL OCH EFFEKTER	10
ANSLAGETS FORM: LÅNGSIKTIGT OCH FLEXIBELT	10
FORSKARNAS SAMARBETEN MED INDUSTRI OCH AKADEMI	11
INTERNATIONELL UTVÄRDERING AV FORSKNINGENS KVALITET	13
SAMMANFATTNING: SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER	16
REFERENSER.....	20
APPENDIX.....	21
TIDIGARE ARBETSRAPPORTER/WORKING PAPER	22

UTVÄRDERINGENS SYFTE OCH FÖRUTSÄTTNINGAR

Denna utvärdering beskriver SSF:s satsningar på programmet *Senior Individual Grant*, SIG, vilka inleddes 1996-1998. Tankarna bakom programmets tillskapande och proceduren kring den påföljande urvalsprocessen redovisas, och mot bakgrund av de rapporter som anslagsmottagarna inlämnat samt intervjuer genomförda med desamma söker utvärderingen teckna en bild av programmets effekter och allmänna betydelse för de forskare och forskargrupper som fick del av medlen.

Under slutet av 90-talet ökade satsningarna på samhällstillvänd eller strategisk forskning, vilket är föga överraskande med tanke på de nya forskningsstiftelsernas inträde på arenan. Många, kanske framför allt inom universitetsväsendet, uppfattade detta som ett hot mot den fria och obundna forskningens ställning och villkor. Den strategiska forskningen förutsattes vara kortsiktig för att kunna tillfredsställa näringslivets önskemål om snabba resultat. I SSF:s direktiv poängteras det motsatta, det vill säga långsiktighet; att Stiftelsen långsiktigt ska stärka Sveriges konkurrenskraft.

Senior Individual Grant med start åren 1996 respektive 1998 var en stor satsning. Talar vi i reda pengar handlade det om fjorton anslag på tillsammans drygt 200 miljoner kronor. Talar vi om individer handlade det om femton särskilt framstående forskare. Vetenskapligt sett bedömdes de vara internationella toppforskare – den utländska expertisen gav högsta betyg åt de projekt som kom att beviljas och de gav generellt mycket goda omdömen också efter halvtidsutvärdering.

Det datamaterial som utvärderingen grundar sig på utgörs, förutom av forskarnas egna verksamhets- och halvtidsrapporter och i befintliga fall slutrapporter, av intervjuer med samtliga anslagsmottagare och av Stiftelsens egen dokumentation vilken gjorts tillgänglig för utvärderingen. Denna dokumentation utgörs av olika handlingar – utvärderingar av forskarnas projektförslag, styrelseprotokoll, mötesanteckningar mm. Därtill har intervjuer med berörda handläggare vid Stiftelsens kansli genomförts. I några fall har intervjuerna med anslagsmottagarna av praktiska skäl skett per telefon.

Inledningsvis förutsattes att slutrapporter existerade från var och en av anslagsmottagarna. Så har inte varit fallet. Dessutom har det visat sig att tre av projekten ännu inte är avslutade; i dessa fall är det självklart att slutrapporter inte har kunnat inlämnas. Sammantaget har det endast gått att ta del av två slutrapporter. Tidigare årsrapporter och ekonomiska uppgifter har funnits till hands men det har varit svårt att få en sammanhängande bild över varje enskild forskares aktivitet. Uppgifter om och handlingar från anslagsmottagarna har inte varit kompletta. En hel del av den information som SSF och utvärderarna hoppades kunna sammanställa och analysera har därmed inte funnits tillgänglig. Istället har halvtidsrapporterna fått tjäna som alternativ informationskälla, men det är antagligen förståeligt att dessa inte innehåller motsvarande avslutande värderingar och reflektioner om ett projekt som en slutrapport kan förväntas innehålla. Dessa omständigheter har gjort intervjuerna med anslagsmottagarna viktiga. Från början var de tänkta som ett fördjupande komplement till slutrapporterna men de har vuxit till att bli den egentliga grunden för förståelsen av hur SIG har fungerat i praktiken.

Datamaterialet i utvärderingen utgörs således av:

- mötes- och beslutsprotokoll från Stiftelsens styrelse och arbetsgrupper
- Stiftelsens verksamhetsberättelser och pressmeddelanden
- verksamhetsrapporter och ekonomiska rapporter
- halvtidsrapporter samt internationell utvärdering av dessa
- intervjuer med anslagsmottagare (platsbesök i de flesta fall, annars per telefon)
- intervjuer med berörda handläggare på Stiftelsen.

Utvärderingen har genomförts under februari-maj 2006 av Institutet för studier av utbildning och forskning, SISTER, på uppdrag av Stiftelsen för strategisk forskning. Åsa Smedberg har svarat för datainsamling och intervjuer. Göran Melin har fungerat som projektledare.

SIG: TILLBLIVELSE, NOMINERINGAR OCH URVALSPROCESS

Stiftelsen för Strategisk Forskning (SSF) har finansierat ett stort antal forskarskolor, centrumbildningar och koncentrerade programsatsningar, det vill säga stöd till olika enheter i vetenskapssystemet snarare än till enskilda individer. Stiftelsen har också satsat direkt på individer genom de så kallade *individuella anslagen*. I oktober 1995 presenterades programmen *Returning Post Docs*, *Junior Individual Grants (JIG)* samt *Senior Individual Grants (SIG)*.

Tanken på de individuella anslagen fanns med redan hösten 1995 i verksamhetsberättelser och dokument från Stiftelsen. Stiftelsen hade överläggningar med forskningsråden (mest intensivt med Naturvetenskapliga forskningsrådet, NFR) om att avsätta vissa medel för sådana anslag. Det diskuterades bland annat om forskningsråden skulle administrera verksamheten.

Styrelsen beslutade i ett tidigt skede att avsätta 50 milj. kronor per år för individuella anslag. Av dessa 50 milj. kronor reserverades 30 milj. kronor för seniora anslag. Programmet *Returning Post Docs* hade sammanlagt 21 anslag om vardera 0,5 milj. kronor under tiden 1997-1999 (totalt 10,2 milj. kronor). Utvärdering av programmet gjordes 1999 och där konstaterades att anslaget inte hade haft någon effekt när det gällde att få hem svenska forskare från utlandet. Däremot hade det varit mycket positivt för de småföretag som fått anslag.¹

Programmet JIG hade sammanlagt 53 anslag under perioden 1997-1999. Varje anslag var på 0,5 milj. kronor i tre år. Utvärdering sker under 2006.

Det första programmet med anslag av typen SIG består av sammanlagt 14 anslag, varav ett utdelades 1996 och de övriga 1998. Det första anslaget delades ut på något andra villkor och under andra förutsättningar än de tretton anslag som delades ut 1998. Det första anslaget var på 5 miljoner kr i fem år, det vill säga på sammanlagt 25 milj. kronor. SIG 1998 var på 2 milj. kronor per år exklusive högskoleavgifter och högskolemoms (inkluderades i det första anslaget) i högst fem år. Det första anslaget kan ses som ett pilotanslag, och föregicks inte av en urvalsprocess på samma sätt som var fallet för de övriga tretton anslagen. Ett av de tretton anslagen från 1998 delades mellan två forskare.

Stiftelsen meddelade 1999 att man inte tänkte avsätta ytterligare medel för SIG (inte heller för JIG), utan att man istället satsade på en ny anslagsform i ett annat program, Framtidens forskningsledare, sedermera kallat INGVAR.

Under 2004 utdelades på nytt ett antal Senior Individual Grants; anslaget avsåg nu seniora forskare som *förnyade sig*. 18 forskare fick anslag om 1,5 milj. kronor med möjlighet till fortsättning. Tolv av dessa fick nya SIG-anslag under 2006, denna gång om 6 milj. kronor för en treårsperiod.

Satsningen på SIG ska alltså ses i ljuset av flera satsningar på olika typer av individuella anslag vid sidan av andra, större satsningar riktade mot en institutionell nivå snarare än mot enskilda individer. En fråga som kan ställas och som vi återkommer till, är om individuella satsningar generellt är ett bra sätt att stödja forskningsverksamhet av det slag som SSF främjar.

¹ SSF:s verksamhetsberättelse för 1999

En ursprunglig idé var att de seniora forskningsanslagen skulle reserveras för forskare som inte borde uppmuntras till att ansluta sig till större samlade SSF-satsningar. Exakt vad man avsåg med detta är något oklart. Det fanns även diskussioner om att använda anslaget som en strategi för att återrekrytera prominenta forskningsledare som flyttat från Sverige², och en av arbetsgrupperna behandlade ett förslag om att seniora anslag borde kunna användas för att understödja en hemtagning till Sverige av särskilt framstående forskare, som är verksamma utomlands.³

Nomineringen till det första seniora anslaget skedde internt på SSF. Man bad forskaren att komma in med ett programförslag för ett individuellt anslag. I detta skede kallades det för ett *"wild card"*; termen antyder att SIG ännu inte hade formulerats som ett program, utan man såg ett sådant anslag som en enstaka insats vilken var ganska tydligt skild från de andra institutionella satsningarna. Under processens gång mognade sannolikt idén om en mera omfattande individuell satsning på seniora forskare och snart betraktade man detta enskilda anslag som det första i det program som fick benämningen SIG.

Syftet med det första SIG-anslaget var att stärka den svenska positionen inom fältet *Vätskekristaller och elektro-optiska bildskärmar*, där en svensk forskare kommit att inta en unik och direkt världsledande roll. Stödet avsåg att befästa och ytterligare stärka dennes position, särskilt genom samarbete med kemister, och att stimulera tillämpningar (inklusive patent) av resultaten i svensk industri samt att öka antalet forskarstudenter inom området.

Forskargruppens arbete var välkänt och av högsta vetenskapliga kvalitet – det hade utvärderats åtskilliga gånger. Beslutet om beviljning fattades och började gälla från och med juli 1996. Anslaget omfattade 5 milj. kronor per år i tre år för att efter en utvärdering kunna förlängas i ytterligare två år.

Arbetet med att fortsätta utforma ett program med denna första insats som utgångspunkt fortskred relativt snabbt. Forskningsråd och fakulteter inbjöds att nominera kandidater med en önskan om att begränsa förslagen till högst två stycken, gärna en man och en kvinna. Nomineringarna skulle inkomma den 1 oktober 1996.⁴ Syftet med att avsätta medel för ett fåtal mycket prominenta forskare var att stimulera deras forskning och insatser inom forskarutbildning. Man premierade världsledande långsiktig, obunden forskning i kombination med starka entreprenörsegenskaper.

Man beräknade att få in omkring 60 stycken nomineringar. Vid den här tidpunkten talades det om att bevilja två till fyra nya anslag varje år.⁵ Nomineringslistan i december 1996 innehöll 58 namn. Några forskare hade på olika sätt nominerat sig själva; eventuellt hade det skett genom deras organisationer där de var verksamma, i andra fall hade de insänt ansökningar på egen hand.

² Se vidare tankar om detta: Janson P (2005): "Strategisk biomedicin – styrd forskning?" sid 150, i Sörlin S (red): *"I den absoluta frontlinjen". En bok om forskningsstiftelserna, konkurrenskraften och politikens möjligheter.* Nya Doxa.

³ Ordförandemöte 1995-11-21

⁴ SSF brev till forskningsråd, fakulteter m.fl. 1996-03-06

⁵ Ordförandemöte 1996-10-09

Fyra arbetsgrupper vid Stiftelsen ansvarade för vart och ett av verksamhetsområdena *Biovetenskap*, *Informationsteknik*, *Verkstads- och produktionsteknik* samt *Kemi och processteknik*. Nomineringarna delades upp på respektive arbetsgrupp. Tretton av samtliga 58 nominerade ingick i två eller fler arbetsgrupper/verksamhetsområden. 38 stycken eller närmare två tredjedelar av de nominerade forskarna tillhörde det biovetenskapliga området. Arbetsgrupperna, vilka också hade möjlighet att nominera kandidater, rangordnade bland de nominerade som föll inom respektive kompetensområde, och fastställde var för sig en lista på kandidater som ordförandegruppen hade att utgå från. Ordförandegruppen valde bland dessa kandidater ut 20 vilka gick vidare i urvalsprocessen. Dessa kandidater inbjöds att lämna in projektförslag inklusive en ekonomisk kalkyl. Vid denna tidpunkt var det aktuellt att dela ut sammanlagt ca fem anslag; antalet varierar i olika dokument. Budgeten för programmet var tidigare beslutad till 30 milj. kronor per år. Den tänkta anslagsnivån per senior forskare varierade mellan 2 och 5 milj. kronor.

De inkomna projektförslagen utvärderades under våren 1997 av internationella experter. Varje projektförslag granskades av minst två utländska experter. Bedömningen gällde främst kandidaternas meriter och projektens vetenskapliga kvalitet. Därefter granskade Stiftelsens arbetsgrupper både ansökningar och expertutlåtanden samt gjorde egna strategiska bedömningar av den föreslagna verksamheten.

Den slutliga sammanvägningen gjordes i september 1997 av en beredningsgrupp med två representanter för berörda arbetsgrupper under VD:s ledning. Beredningsgruppen konstaterade att många av de sökande var mycket välmeriterade och genomgående hade fått mycket höga betyg av de utländska experterna. Gruppen upprättade en prioriteringslista om tio personer, vilken godkändes av styrelsen. Ursprungligen hade avsikten varit att bevilja ca fem anslag. Beredningsgruppen motiverade sin utökande lista på följande sätt: ”Med tanke på det omfattande arbetet med nominering, ansökan och utvärdering rekommenderar gruppen att en ny utlysning inte bör ske förrän om tre år, utan att i stället ett större antal anslag utdelas vid detta tillfälle.”⁶

I styrelsen diskuterade man de föreslagna kandidaterna och funderade särskilt kring de kandidater som fått hög värdering av de internationella experterna men som ändå inte rekommenderats att få anslag. Genom att hänvisa till programmets strategiska betydelse, behovet av ökade resurser till spetsforskning i Sverige och de berörda forskarnas starka internationella ställning bedömde styrelsen det som ändamålsenligt att utöka antalet anslag till tretton. ”Många tror att vissa framstående forskare är mycket välförsedda med forskningsmedel – från annat håll, alltså. Vilket gör att de efter ett tag sitter med minimala anslag och alla skakar på huvudet när de klagar.”⁷ Anslagen var avsedda för fem år men garanterades till att börja med i tre år. Utbetalning skedde till respektive lärosäte. Ett av anslagen delades av två stycken forskare.

De slutliga tretton SIG-anslagen fördelade sig områdesmässigt i proportion till hur det såg ut vid nomineringstillfället, med ett undantag: Verkstads- och produktionsteknikområdet fick en proportionerligt mindre tilldelning.

⁶ Styrelsemöte 1997-09-17

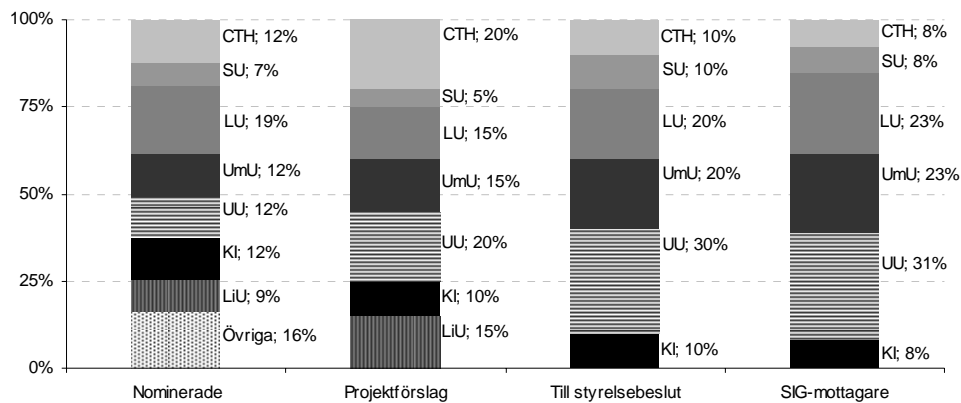
⁷ Fax till SSF i nomineringsstadiet, 1996-11-13

Tabell 1 nedan visar en fördelning på lärosäten bland de forskare som blev nominerade; de kandidater som inbjöds att lämna projektförslag; de som föreslogs som anslagsmottagare till styrelsen; slutligen de som erhöll anslag. Till bilden skall läggas den första mottagaren av ett SIG, som var verksam vid Chalmers tekniska högskola.

Tabell 1.
Urvalsprocessen SIG 1998: kandidaternas fördelning på lärosäten (antal)

	Nomineringar	Projektförslag	Till styrelsebeslut	SIG-mottagare
Chalmers tekniska högskola	7	4	1	1
Stockholms universitet	4	1	1	1
Lunds universitet	12	3	2	3
Umeå universitet	7	3	2	3
Uppsala universitet	7	4	3	4
Karolinska institutet	7	2	1	1
Linköpings universitet	5	3	0	0
Övriga	9	0	0	0
<i>Totalt</i>	<i>58</i>	<i>20</i>	<i>10</i>	<i>13</i>

Under ”Övriga” finns de relativt sett få nominerade vid andra lärosäten: Göteborgs universitet (GU) med tre nomineringar; Luleå tekniska högskola (LuTH) och Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) med två nomineringar vardera; en nominering i Trondheim samt ytterligare en nominerad att inbjudas till Chalmers från utlandet. Det kan vara intressant att fördjupa bilden av hur olika lärosäten finns representerade i de olika stegen i urvalsprocessen. Figur 1 visar hur spridningen av de nominerade minskar något fram till beslutstillfället.

Figur 1.
Urvalsprocessen SIG 1998: kandidaternas fördelning på lärosäten

PRIORITERING AV KVINNLIGA FORSKARE

Vi vill gärna göra SSF uppmärksam på vissa aspekter gällande kvinnliga forskares representation i de individuella programmen. Frågan har allmänt fått stort utrymme i den offentliga debatten och medvetenheten om dold eller strukturell diskriminering får nog generellt sägas vara hög såväl bland forskare som bland finansärer. SSF har sedan 1999 en uttalad policy om att söka främja kvinnliga forskares representation som mottagare av Stiftelsens medel. I praktiken kan denna ambition dock vara förknippad med komplikationer.

En tredjedel (19 stycken) av de 58 ursprungliga nomineringarna utgjordes av kvinnor. I det urval som gjordes därefter, det vill säga av de forskare som inbjöds att lämna projektförslag var 25%, eller fem stycken kvinnor. I förslaget som gick till styrelsen hade kvinnornas andel sjunkit till 20% eller en femtedel. Av de slutgiltiga anslagsmottagarna är tre kvinnor och tio män, eller 23% respektive 77%. Tabell 2 visar kandidaterna uppdelade på män och kvinnor.

Tabell 2.
Urvalsprocess SIG 1998: kandidaterna uppdelade på män och kvinnor

	Totalt antal	kvinnor antal	%	Män antal	%
Nomineringar	58	19	33%	39	67%
Programförslag	20	5	25%	15	75%
Till styrelsebeslut	10	2	20%	8	80%
SIG-mottagare	13	3	23%	10	77%

I tidiga programbeskrivningar av de individuella anslagen finns det uttalade syftet med satsningarna att prioritera kvinnliga forskare: "priority should be given to women."⁸ Vid något tillfälle har tillägget "if available" gjorts. I senare dokument som beskriver Stiftelsens organisation och arbetsformer upprepas ambitionen att stödja kvinnliga forskare: "Stiftelsens strävan att uppnå balans mellan könen inom forskningen understryks särskilt."⁹

När Stiftelsen skickade brev till forskningsråd, fakulteter med flera och bad om nomineringar till SIG nämndes inget direkt om denna prioritering av kvinnor. Det som underströks var att eftersom det endast kunde bli fråga om ett fåtal anslag önskade Stiftelsen begränsa förslagen till högst två per organisation, "gärna en man och en kvinna". Som vi sett hamnade andelen nominerade kvinnor på en tredjedel av det totala antalet nominerade, vilket får bedömas som en god andel och en tydlig prioritering av kvinnliga forskare i nomineringsfasen, givet deras proportionerliga representation generellt inom medicin, naturvetenskap och teknik.

Prioriteringen av kvinnliga forskare och den uttryckta önskan om att få förslag på en kvinna och en man passade olika organisationer olika väl. I ett brev från en

⁸ Enclosure 4. Minutes from the Council Meeting 1995-10-09

⁹ SSF Förslag till organisation och arbetsformer, 1997-10-01

ledamot till de övriga ledamöterna i en av arbetsgrupperna daterat 1996-11-12 – det vill säga när de flesta av nomineringarna inkommit till Stiftelsen och urvalsprocessen gällande de 20 kandidaterna torde vara i full gång – står följande reflektion om nomineringsförfarandet:

”Önskan om ett förslag på högst två personer, varav helst en kvinna, från råd och fakulteter innebär dels en kraftig överrepresentation av kvinnliga forskare i jämförelse med andelen kvinnliga forskare i landet, dels en betydande risk att mycket kvalificerade manliga forskare ej ges möjlighet att bli föreslagna. Vid en teknisk högskola av KTH:s storlek finns det kanske 140 manliga professorer och 5 kvinnliga. Antag att den bästa kvinnliga professorn av dessa 5 kanske kan placera sig på 50:de plats bland det totala antalet professorer vid denna högskola. Om högskolan följer SSF:s rekommendation att föreslå en manlig och en kvinnlig professor betyder detta att 48 manliga forskare kommer att bli förbigångna. [...] Arbetsgruppen har inbjudits att föreslå egna kandidater utöver de namn som inkommit från forskningsråd och fakulteter för att i någon mån kompensera för den eventuellt ojämlika behandlingen av manliga forskare.”¹⁰

Detta omvända könsdiskrimineringsperspektiv kan vara en delförklaring till varför andelen kvinnor minskade från en tredjedel vid nomineringen till en fjärdedel av dem som inbjöds att inkomma med ett projektförslag. Arbetsgruppen ifråga kan mycket väl ha tagit hänsyn till det ovanstående argumentet och vi vet inte om liknande diskussioner förts även i andra arbetsgrupper. Huruvida denna justering är rimlig eller ej tar utvärderingen givetvis inte ställning till, men vi noterar att om man avser att prioritera kvinnliga forskare så innebär detta per definition att man måste prioritera bort manliga forskare.

I ett annat dokument rörande urvalsprocessen kring de nominerade återfinns ett måhända typiskt exempel på särbehandling. Det gäller kommentarer om åldern på två av kandidaterna. Den ena kandidaten beskrivs som ”väl ung” och ”alltför ung”, den andra kandidaten beskrivs istället som ”ung driftig”. Den första beskrivningen gäller en kvinna och den andra en man. Till saken hör att de är födda samma år. Nu gick ingen av kandidaterna vidare i urvalsprocessen, men vi vill uppmärksamma dessa tendenser till särbehandling om vilka det skrivits mycket och finns stor kunskap om. Förvisso är antalet individer i detta fall alltför litet för att kunna bära på någon statistisk signifikans, det vill säga, när andelen kvinnor sjönk från en tredjedel till en fjärdedel under urvalsprocessens gång så kan det i detta fall mycket väl vara en tillfällighet. Saken är nog ändå den att dessa små tillfälligheter alltid tycks vara till kvinnornas nackdel, och väger man samman alla icke-statistiskt signifikanta omständigheter som oftast verkar till kvinnornas nackdel, så bildar de likafullt ett mönster som inte förklaras av enbart tillfälligheter.

¹⁰ Brev till Ledamöterna i Ag 4, ankom SSF 1996-11-14

PROGRAMMETS UTFALL OCH EFFEKTER

De resultat som presenteras nedan bygger på två typer av datakällor: dels de halvtidsrapporter som respektive anslagsmottagare inlämnat, oftast omkring år 2000, dels intervjuer med anslagsmottagarna. Intervjuerna har genomförts som en del i föreliggande utvärdering under vintern och våren 2006. Tre av intervjuerna var av praktiska skäl tvungna att göras per telefon.

Anslagsmottagarna har lyft fram flera positiva effekter av SIG. För en del forskare har anslaget inneburit att nya områden kunnat undersökas och nya stickspår testas. Man har haft möjlighet att driva projekt parallellt med sin huvudsakliga forskningsinriktning eller förstärka den forskning som man redan bedriver. För vissa har anslaget kanske inneburit att man vågat satsa på en viss inriktning som varit mera riskfylld. För andra forskare har anslaget inte direkt inneburit att verksamheten eller delar av verksamheten antagit en högriskkaraktär. Det har istället inneburit att man kunnat fortsätta bedriva sin forskning i samma spår som tidigare men med förstärkta resurser.

ANSLAGETS FORM: LÅNGSIKTIGT OCH FLEXIBELT

Anslaget har varit flexibelt och fritt till användandet. Detta har exempelvis underlättat snabb rekrytering av personal genom möjligheten att fånga rätt person vid rätt tillfälle. Forskarna har kunnat handplocka attraktiva medarbetare utan långa administrativa processer.

Forskarna är inte oväntat synnerligen nöjda med denna fria form. De har också använt denna frihet på ett gynnsamt sätt; var och en har kunnat utnyttja medlen på ett sådant sätt och vid en sådan tidpunkt att det gjort största möjliga nytta. Det har medfört en stabilitet i verksamheten och möjliggjort expansion. På några ställen har man fördubblat eller nära nog fördubblat forskargruppen. Man har anställt doktorander och postdocs och dessa har emellanåt med tiden startat egna verksamheter. Det finns exempel på doktorander och postdocs som lyckats bra, utvecklats och startat egna forskargrupper.

I något fall har utbildningen och utvecklingen av de yngre medarbetarna stått i särskilt fokus. Expansion av gruppen har varit en viktig del, men denna har förstärkts genom satsningar på de yngres ledarskapsförmåga och självständighet. De har förberetts för att med tiden bli ledare och bilda egna forskargrupper. På detta sätt har anslaget i praktiken lett till vad man kan kalla en informell forskarskola i liten skala, åtminstone i ett eller ett par fall.

I andra fall har en expansion av forskargruppen inte varit en uttalad målsättning utan gruppen har bestått med ungefär samma storlek och profil anslagsperioden igenom. Det har snarare varit forskningens innehåll som man har koncentrerat sig på och sökt utveckla genom anslaget. I vissa fall har det också funnits strukturella hinder mot att expandera personellt; befintliga lokaler eller andra förhållanden på det enskilda lärosätet har gjort omfattande nyanställningar komplicerade.

SIG uppfattas nära på som en välsignelse jämfört med många andra anslag i Sverige, vilka ofta är betydligt mindre i antal kronor räknat.¹¹ Små medel leder till en kortsiktighet som kan vara förödande för forskningspraktiken. Stora och till formen fria anslag fyller en ytterst viktig funktion för långsiktighet i forskningen. Man kan till och med fråga sig om fem år långa anslag verkligen är höjden av långsiktighet eller om det kanske borde finnas finansiering tillgänglig som har ännu längre tidsutdräkt. SIG tillät den som erhöll medlen att verkligen forska och inte i huvudsak administrera forskningen. Sannolikt behövde man under åren med SIG ägna litet mindre tid åt att författa ständigt nya ansökningar.

Man menar också att dessa pengar haft en slags ekonomisk ränteeffekt: anslaget status och storlek har lett till att andra finansörer emellanåt också varit benägna att satsa på den forskning som SIG-mottagarna bedriver. Denna så kallade Matteuseffekt (åt den som har ska vara givet) är känd från andra håll och uttrycktes bland annat som en tydlig effekt för de unga forskare som några år senare mottog stora medel inom SSF:s program för framtidens forskningsledare, INGVAR. Med en SIG-mottagares ord: ”Pengarna fullkomligt föll ner i knäna på mig efter SIG.”

Ett par av anslagsmottagarna tar upp en särskild aspekt som tar hänsyn till att ett projekt kan ha en viss livscykel. Det finns en fas av uppstart och uppbyggnad, och mot slutet också en fas av nertrappning och avslut. Behovet av resurser är därmed inte lika stort hela tiden, utan varierar under projektets gång. En tanke som framförts är att ha full finansiering i exempelvis tre år och sedan en nedtrappning med mindre medel i två år. Det tar tid att bygga upp men det måste också få ta tid att trappa ned. Det kan också ta tid att avveckla verksamheter på grund av arbetsrättsliga aspekter.

FORSKARNAS SAMARBETEN MED INDUSTRI OCH AKADEMI

De samarbeten och nätverk som anslagsmottagarna har utvecklat och deltagit i har dels varit riktade mot industrin, dels mot den akademiska världen. Industrisamarbetet har skett både genom direkt samarbete med olika företag kring resultat eller produktutveckling och genom att forskarna själva har varit engagerade i avknopningsbolag. Denna samverkan eller detta engagemang i olika bolag hänger inte nödvändigtvis samman med SIG-anslaget utan har ofta utvecklats tidigare. I något fall har dock SIG-anslaget haft en mera direkt effekt genom att det givit grunden och förutsättningarna för samarbetet mellan forskningen inom universitetets ram och tillämpningen av denna i kommersiell form.

Forskarna själva har omfattande internationella kontaktnät vilka resulterat i olika former av samarbeten. Forskningsresultaten har presenterats i ledande internationella tidskrifter och vid internationella konferenser. Konferenser ses generellt som mycket viktiga för att knyta kontakter. I de flesta fall har de olika samarbeten som en forskare eller en forskargrupp haft före SIG kunnat utvecklas och förstärkas. En forskare menade att man inte tvingades in i olika konstellationer av nätverk utan kunde vårda redan befintliga kontakter och upparbeta nya när rätt tillfälle gavs.

¹¹ Vetenskapsrådets medelbidrag inom medicin: 439 000 kr; medelbidrag inom naturvetenskap och teknik: 617 000 kr. (Vetenskapsrådets tidning *Forska*, 2:2006, sid 8)

Det internationella forskningsarbetet har i princip inte utvecklats på ett sådant sätt att anslagsmottagarna har inlett nya samarbeten med andra forskargrupper i utlandet, mer än undantagsvis. Snarare har man upprätthållit de kontakter som man redan hade. Den form av internationalisering som SIG möjliggjort har istället handlat om rekrytering av utländska doktorander och forskare till den egna gruppen i Sverige. Internationell rekrytering av doktorander/forskare sågs i några fall som en överlevnadsstrategi för den egna forskningen. Internationella medarbetare beskrevs vara mer på bättet. Det kan vara svårt för svenska forskningsledare att rekrytera kvalificerade medarbetare från Amerika och övriga västvärlden då löneanspråk etc. kan uppfattas vara väl tilltagna jämfört med vad som är normalt i Sverige. SIG gjorde genom sin relativa storlek sådan rekrytering möjlig och många av anslagsmottagarna förefaller ha tagit denna chans till förstärkning av sina forskargrupper, särskilt genom doktorander och postdocs. Efter några år har dessa ofta återvänt tillbaka till sin heminstitution, eller till någon annan forskargrupp vid något annat universitet, möjligen också till något företag. I den mån kontakten med dessa utländska kollegor kunnat vidmakthållas har de internationella nätverken fått en utvidgning, annars i princip inte.

Vissa forskare har haft kontinuerliga utbyten med laboratorier och universitet i Europa, USA, Australien och Asien, andra har haft delar av sina projekt i EU-finansierade nätverk. En forskargrupp har haft ett omfattande samarbete med en annan grupp i USA; här har man utnyttjat gruppernas specifika kompetens för att komplettera varandra. Det finns exempel bland forskargrupperna där medarbetarna tillbringat längre perioder (ca ett år) vid utländska universitet eller företag, i något fall har det rört sig om att man placerat en postdoc på halvtid i Sverige och på halvtid vid ett utländskt lärosäte.

En alternativ samarbetsstrategi där man är mera tydligt utåtriktad och ökar omfattningen av det internationella akademiska forskningsarbetet, verkar ha varit mindre vanlig som ett resultat av SIG. Man skulle ha kunnat tänka sig att anslagsmottagaren såg en möjlighet att utnyttja befintliga utländska kontakter, kanske med någon kollega som också var ledare för en framgångsrik forskargrupp, och inledde ett mer omfattande utbyte med denne. SIG-anslagets fria form medgav ju möjligheten att fritt skicka doktorander och disputerade forskare till en utländsk värdinstitution, och att ta emot gäststudenter och gästforskare. Anslaget skulle i så fall ha utnyttjats för att få till stånd en mobilitet med åtföljande informationsutbyte som annars kan vara svår att åstadkomma och få finansiering för.

Vi uppfattar överlag en viss grad av stagnation och uppgivenhet bland de intervjuade anslagsmottagarna, något som inte direkt kan hänföras till SIG-anslaget utan snarare handlar om tillståndet i det svenska forskningssamfundet i stort. Flera uttryck för denna känsla har framkommit i intervjuerna. I någon mening kan denna känsla också ha satt vissa avtryck på hur man använt SIG-medlen eller hur man värderar betydelsen av SIG i efterhand. Kritiken riktas därmed inte mot SSF utan mot det egna lärosätet, andra finansiärer eller det nationella forskningssystemet i stort.

Forskarna ger uttryck för ett mått av besvikelse; med hur systemet fungerar, hur de strävar för att få forskningsvardagen att gå ihop och med svårigheterna att få finansiering (utöver SIG). Det finns också en omsorg om yngre kollegor och doktorander, vars möjligheter att fortsätta forska ofta uppfattas som tämligen

beskurna på sikt. Man tycks mena att få av dem kommer att kunna initiera och utveckla en egen forskningslinje fritt efter eget huvud och motiverad av den egna talangen, på det sätt som de själva fick när de var nydisputerade, eller på det sätt som de anser att ett välfungerande forskningssystem borde medge. Denna uppgivenhet, rentav misstro, som en majoritet av de intervjuade forskarna ger uttryck för kan vara en orsak till att vi inte sett mer av expansion av den egna forskningen och forskargruppen som en följd av SIG, än vad vi har.

Besvikelsen kan också tolkas som grundad i hur utvecklingen för anslagsmottagarna sett ut efter att SIG avslutats. Vi uppfattar några av intervjuerna så att det relativt kraftfulla SIG-anslaget sågs som en bekräftelse på att mottagarna var forskare av högsta internationella klass, och att SIG skulle komma att följas av andra, liknande eller ännu större anslag, också erbjudanden om uppburna positioner. I några fall har denna utveckling kommit till stånd, men i andra fall har den inte riktigt gjort det. I dessa senare fall kan det uppfattas som att utvecklingen till del bromsades upp efter SIG snarare än fortsatte utvecklas. Möjligen kan det kännas som om den egna forskarkarriären nådde sin topp med dessa medel och att SIG inte fick en motsvarande fortsättning. Återigen ska det understrykas att ingen besvikelse av detta slag riktas mot SSF utan i de fall då man ger uttryck för en besvikelse rör det den egna fakulteten, lärosätet eller systemet i största allmänhet.

Vi har svårt att dra vidare slutsatser av detta, eller ge en vidare tolkning, men konstaterar att känslor av ovanstående slag återkommande har luftats i intervjuerna. Vi noterar också att detta står i viss kontrast till den tidigare redovisade upplevelsen av att SIG faktiskt följdes av andra anslag, emellanåt förhållandevis kraftfulla sådana. Kanske kan man förstå det på så vis att man ganska tydligt har uppfattat sig som prioriterad när man erhöll SIG, men att somliga av anslagsmottagarna senare funnit sig bortprioriterade. Möjligheten att satsa och bygga upp en verksamhet har då förbytts i upplevelsen av att inte kunna upprätthålla och fördjupa det arbete som man inlett. Detta är dock spekulationer och kompletterande studier vore nödvändiga för att bättre förstå mekanismerna bakom dessa uppfattningar.

INTERNATIONELL UTVÄRDERING AV FORSKNINGENS KVALITET

Under det tredje året lämnade anslagsmottagarna in halvtidsrapporter till Stiftelsen där verksamheten och de vetenskapliga resultaten beskrevs. Dessutom presenterades planerna för de två avslutande åren. De flesta halvtidsrapporterna inkom under år 2000, men eftersom några av forskarna inte kom igång med detsamma blev deras rapportering uppskjuten. Sista delen av anslaget delades inte ut förrän halvtidsrapporterna kommit in och utvärderats.

Tillsammans med de ursprungliga projektplanerna skickades halvtidsrapporterna till internationella experter för bedömning. Det var i huvudsak samma internationella experter som anlätas tidigare, för själva anslagsbesluten. I *Guidelines for Evaluation of Senior Individual Grants* beskrivs bland annat bakgrunden till anslagen och de övergripande syften som SSF har med programmet, och som de utländska experterna bör vara införstådda med. Man nämner att rekrytering av kvinnliga forskare är viktigt, samt att SSF vill ta ett ansvar för forskarutbildning,

men instruktionerna för hur experterna förväntas värdera sådana komponenter i projekten är otydliga eller uteblir helt:

”According to the rules laid down by the Board, the programme proposals shall be evaluated with respect both to their scientific and to their strategic relevance. The evaluation requested here should mainly be focused on the scientific aspects of the project. The Foundation further emphasizes the importance of graduate training and recruitment of scientists, in particular women. As graduate training is also a key issue, comments on this aspect is also important when relevant.”¹²

Vilka aspekter i halvtidsrapporterna som de utländska experterna förväntades värdera kommunicerades direkt till dem från SSF i samband med att de erhöi halvtidsrapporterna. Den huvudsakliga uppgiften för dem var att värdera den vetenskapliga kvaliteten i de pågående projekten. Experterna skulle explicit ta ställning till forskarnas

- improvement in academic research
- improvement in research education
- improved collaboration

och de skulle gradera detta efter skalan *Outstanding/Excellent – Very good – Good – Fair – Poor*.

SSF förefaller inte ha varit helt tydlig med vad man förväntade sig av de utländska experterna. Uppdraget till experterna är inte alldeles enkelt. ”Improvement in academic research” uppfattades antagligen av de flesta som att man förväntades värdera den vetenskapliga kvaliteten och helst utvecklingen sedan anslaget började ges. De två påföljande punkterna är mindre tydliga. En definition av dem ges inte, och det är lätt att tänka sig att var och en kan hålla sig med en egen uppfattning om hur man ska värdera forskarutbildning respektive samarbete. Utvärderarna har också haft svårt att värdera själva ”förbättringen” eller utvecklingen avseende forskarutbildningen samt samarbetet. Av de tre punkter som återges ovan torde det stå klart att man främst koncentrerat sig på den första. Information om aktiviteter som förbättrat forskarutbildningen eller som stärkt olika samarbeten förekommer endast knapphändigt i halvtidsrapporterna och har därför varit svåra att värdera för de utländska experterna. Information om de vetenskapliga framstegen beskrivs mera utförligt.

Kommentarerna om det vetenskapliga innehållet i projekten och forskningens kvalitet är alltigenom översvallande. I några fall lämnas kommentarer om de andra punkterna. Vi vill gärna återge en handfull av dessa kommentarer:

”The group has been small, and the size and quality of the total scientific output is quite remarkable.”

”... a well structured organisation of research, and a wealth of PhD students [...] From analysis of the authors in the publication records, there seems to be an excellent outcome for higher education [...] In this perspective, the strategic goal to

¹² SSF: *Guidelines for Evaluation of Senior Individual Grants*

improve collaboration with industries seems to have been fulfilled and is a strong point of the program.”

”I strongly recommend continuation of support [...] whose continued existence appears to depend critically on external funding.”

”The group continues to provide excellent research training; during the time covered, two PhD theses have been accepted, both of very high scientific merit based on publications in top journal of the field. It is also noteworthy that the authors of both these thesis are female.”

”I have no information on their ages and their gender (at least 5 are female [...] as judged from their surnames), and I cannot comment on ”improvement” from these points of view as I do not remember the earlier situation.”

”A serious effort should be made to improve the gender balance in this currently all-male environment, in particular concerning the future PhD and postdoc appointments.”

”After only two years it is too early to judge the program on this criterion, but it should be of great importance in the final evaluation.”

En genomgång av halvtidsrapporterna med avseende på hur anslaget har använts ger vid handen att man främst använt medlen till att rekrytera doktorander och postdocs. Ofta har anslaget också använts till att täcka delar av anslagsmottagarens egen lön. I några fall har utrustning införskaffats.

Vi uppfattar syftet med att genomföra en utvärdering av halvtidsrapporter med hjälp av utländska experter som ambitiöst, och vi ska återkomma till om det rentav varit väl ambitiöst att använda sig av halvtidsrapporter och en utvärdering av dem på det sätt som skett. I vilket fall är det viktigt att de komponenter som ska utvärderas får en seriös behandling, annars kan hela processen lätt få ett drag av skenutvärdering över sig. Några av de utländska utlåtandena har varit utförliga och noggranna medan andra har inskränkt sig till en förhållandevis kortfattad summering. I föreliggande fall finns ingen som helst anledning att misstro den verksamhet som SIG-mottagarna bedrivit då deras forskning under lång tid fått ett mycket stort erkännande, men det är generellt av vikt att en forskningsfinansier genomför urval och utvärderingar på ett sätt som det vetenskapliga samfundet uppfattar som korrekt. Ytterst är det en fråga om Stiftelsens legitimitet. Utvärderingen av halvtidsrapporterna kunde ha varit mer tydlig – antingen mera kortfattad och av ad hoc-karaktär, för det fall SSF ansåg att detta var tillräckligt, eller mer styrd med distinkta punkter som skulle värderas och kommenteras. Nu fick man både och.

SAMMANFATTNING: SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER

Först som sist ska sägas att programmet *Senior Individual Grant* (SIG) har varit en lyckad satsning. De syften som SSF har haft med programmet har i huvudsak uppfyllts. Mottagarna av SIG har uppskattat såväl anslagets former som dess storlek och långsiktighet. Anslaget har varit ytterst flexibelt till sin form och haft en utsträckning över fem år. Det har varit möjligt att skjuta på projektets uppstart men även på dess avslut. I maj 2006 var fortfarande tre av projekten inte avslutade.

Man kan möjligen fråga sig om fjorton anslag, till femton personer, verkligen utgör ett program. Det är helt enkelt ganska få anslag som delats ut. Om man startar ett program, och har vissa syften med detta, kan man då förvänta sig att uppnå sina syften med fjorton individuella anslag? Kommer detta att få en påverkan på forskningen inom ett visst givet område sett ur ett nationellt perspektiv? Eller bara för den mottagande forskaren och dennes forskargrupp? Utvärderingen ställer sig tveksam till att driva individuella program med så pass få mottagare som varit fallet inom SIG. Det finns inte någon absolut gräns för hur omfattande ett finansieringsprogram måste vara i individer räknat för att vara motiverat eller för att uppnå vissa effekter, men det antal som erhållit SIG måste nog ändå anses vara alltför få. Självklart står alltid antalet mottagare i relation till hur stora anslag man vill dela ut, och hela tanken med SIG var att dela ut riktigt stora anslag. Följaktligen blev det förhållandevis få mottagare. Trots att satsningen varit lyckad bör SSF fundera kring frågan om antalet mottagare inom individuella program i framtiden.

Storleken på anslaget har varit av betydelse i kombination med den fria formen. Forskarna har snabbt kunnat rekrytera lämpliga och attraktiva medarbetare till sina projekt. Det har inneburit att man kunnat fånga rätt person vid rätt tillfälle. Den generösa anslagsformen har även medgivit inköp av instrument och laboratoriematerial. Investeringar har kunnat göras oberoende om det varit fråga om teknisk utrustning eller humankapital.

Vissa av forskarna menar att SIG i sig fungerat som finansiell dragkraft, genom att man fått ytterligare stora anslag från andra finansiärer på grund av att man blivit utvald som mottagare av ett SIG. Andra forskare ställer sig mer tveksamma till om det har rätt ett sådant samband. Ett SIG kan också ha haft den effekten att andra valt att inte satsa på någon av dem som fått SIG, med motiveringen att man redan förefallit välförsörjd. Som vi sett i redovisningen av programmets utformning och urvalsprocess fanns det redan i nomineringsfasen (november 1996) åtminstone en röst som höjdes för att medvetandegöra Stiftelsen om denna problematik. Att SIG varit förknippat med särskilt framstående forskning och status har det dock inte varit någon tvekan om och generellt har nog dessa forskare kunnat attrahera också andra stora anslag vid olika tidpunkter.

Det akademiska forskningssamarbetet som skett som ett resultat av SIG utgörs främst av rekrytering av utländska doktorander och postdocs. Betydelsen av denna rekrytering för de vetenskapliga nätverken på längre sikt är oklar.

Samverkan med näringslivet är omfattande, antingen genom aktivitet inom avknoppade bolag eller genom samarbete med forskningsavdelningar vid större företag. Om detta utgör en ökning jämfört med situationen före SIG är inte bekant för utvärderingen.

Förteckningar över publikationer och listor på personer som fått stöd från anslagen visar att forskarna mycket framgångsrikt har använt anslagen för att både bedriva forskning och att utbilda en stor mängd yngre forskare. Dessa yngre forskare har i sin tur påbörjat egna vetenskapliga karriärer och har själva i några fall hunnit bli ledare för en forskargrupp.

Rapporteringen och uppföljningen av de olika projekten lämnar en del övrigt att önska. Varje år har anslagsmottagarna insänt verksamhetsrapporter, och denna del har fungerat utan anmärkning. Efter tre år fick de lämna in en halvtidsrapport, vilken utvärderades av i princip samma utländska granskare som tidigare hade granskat projektbeskrivningen. Efter att projektet avslutats skulle slutrapport inlämnas. Detta har dock sällan gjorts. Vi har i denna utvärdering inte kunnat ta del av fler än två slutrapporter av fjorton möjliga; tre av projekten pågår fortfarande och i dessa fall kan man inte begära att slutrapport ska ha inkommit.

Utvärderingen ställer sig tveksam till vitsen med en halvtidsutvärdering av det slag som här genomfördes. Vad kan man förvänta sig att en halvtidsrapport skall visa som inte framkommit i de årliga verksamhetsrapporterna? Verksamhetsrapporterna ger de kvantitativa uppgifter som man kan begära och som det enkelt går att utvärdera. Långsiktiga satsningar borde istället lägga vikt vid *ex ante*-utvärderingen, det vill säga den utvärdering som görs i samband med projektets eller programmets finansieringsbeslut. En viss uppföljning under programmets gång är också rimlig, för att säkerställa att man inte fortsätter att betala ut medel till verksamheter som av en eller annan anledning gått i stå eller rentav havererat. I övrigt får man nog ha förtroende för att forskarna driver sin verksamhet och sin grupp på det sätt som de finner bäst och man får lita på att satsningen får akademiska och industriella effekter av gynnsamt slag. Man kan till och med ställa sig tveksam till värdet av en slutrapport, som antagligen bara summerar de tidigare verksamhetsrapporterna.

Vi menar att vill man ha in slutrapporter ska det stå i kontraktet, och då ska man 1) driva in dem, och 2) ha en idé om vad man ska använda dem till. Överhuvudtaget ska man vara noggrann med villkor i kontrakten; finns villkor ska de skrivas in, och skrivs villkor in ska de följas upp.

Det finns delar i målformuleringen avseende SIG som visat sig svåra att konkretisera och därmed följa upp, exempelvis viljan att främja rekrytering av kvinnliga forskare, eller stödja kvinnliga forskare i allmänhet. Dessa formuleringar präglas av viss otydlighet vad gäller deras tillämpning och detta syfte med programmet förefaller ha lämnats därhän allteftersom programmet har fortskridit. Stöd har givits genom att selektera de mest framstående forskarna, och fortsättningsstöd har givits om den vetenskapliga kvaliteten fortsatt att hålla hög nivå, inte på andra grunder. Man måste påminna sig om att ”ge prioritet till kvinnliga forskare” som det står i dokumenten, faktiskt betyder att manliga forskare måste prioriteras bort. Utvärderingen kan inte finna att man förmått göra detta på ett konsekvent och uttalat sätt när man beviljat SIG.

Vi tycker oss ha funnit tre olika varianter på hur mottagarna av SIG har drivit sina forskargrupper under åren med detta anslag. De kan ses som tre så kallade idealtyper på olika strategier för att bedriva forskningsverksamhet. De olika typerna nedan är därmed renodlade och utgör inte exempel på den enes eller

andres forskningsstrategi, inte heller faller alla forskarna tydligt inom någon av de tre typerna.

1. Man har hållit forskargruppens storlek konstant och man har fokuserat på forskningsproblemet.
2. Man har eftersträvat en stadig expansion av gruppens storlek med konstant jakt på nya finansieringsmöjligheter, dock utan avknoppning av nya grupper, i varje fall inte som uttalat syfte. I förlängningen kan det uppstå svårigheter att hålla uppe verksamheten när gruppen blivit för stor och nya stora anslag uteblir. Administrationen växer successivt.
3. Man har eftersträvat att bygga upp en diversifierad och expanderande verksamhet och knoppa av grupper när unga medarbetare har varit mogna för ett sådant steg. Man har medvetet lärt upp yngre forskare till att själva bli forskningsledare, och man söker nya samarbeten med såväl akademi som industri.

Dessa strategier är naturligtvis relaterade till vilken forskning man bedriver och vilken karaktär som denna har. Alla verksamheter har heller inte samma krav på utrymmen och utrustning, eller går enkelt att knoppa av.

Utvärderare, som exempelvis de som granskat halvtidsrapporterna, kan ha starka uppfattningar om hur en grupp bör utvecklas och tar kanske inte hänsyn till hur gruppledaren väljer att driva sin grupp eller att man mycket väl kan välja olika utvecklingsstrategier för sin grupp och sin forskning. I vissa fall blir då betyget gott, i andra mindre gott, men detta är i princip slumpmässigt och helt beroende av vad utvärderaren själv tycker i det enskilda fallet. En medvetenhet bland såväl utvärderare som finansiärer om dessa olika sätt att driva och eventuellt expandera sin forskargrupp är av stor vikt för att rättvist kunna bedöma om ett projekt har potential att utvecklas och bli framgångsrikt. Ingen form är självklart bättre än någon annan; en variation är naturlig och det som är optimalt i ett fall kanske inte är det i ett annat.

SIG är ett exempel på en satsning på enskilda individer, vilken skall ses i ljuset av att SSF också genomfört omfattande satsningar på forskarskolor, centra eller andra enheter på en institutionell nivå. En reflektion om meningen med individuella satsningar för en finansiär som SSF är därför på sin plats. Ett argument mot individuella satsningar från SSF:s sida skulle vara att de statliga forskningsråden lämnar ett omfattande stöd till enskilda individer. Också andra organisationer är ofta orienterade mot individuella stödformer. Man skulle då kunna hävda att SSF snarare borde koncentrera sig på institutionellt stöd och avveckla de individuella programmen.

Två argument till SSF:s försvar kan anföras: För det första har SSF:s satsningar på centra etc. fått efterföljare hos flera av de andra stora svenska finansiärerna, vilka därmed har styrt om en del av sina resurser från individuella anslag till institutionella. Det är välkänt att beviljningsgraden hos de flesta finansiärer har sjunkit och ofta är förskräckande låg. För det andra är volymen på de individuella anslag som normalt ges flera gånger lägre än vad som varit fallet inom SSF:s individuella program. Anslagsnivåer på några hundra tusen kronor är genomgående det vanliga. Möjligheten att få ett större anslag måste kvarstå, för såväl yngre som äldre forskare, i det svenska forskningsområdet. Det förefaller

som om SSF, och också de andra forskningsstiftelserna, har lättare för att bevilja denna typ av substantiella anslag än vad de statliga finansierarna har. I några fall har forskningsråden inlett program med ett fåtal stora anslag till särskilt framstående forskare, men behovet av dylika medel är på intet sätt mättat medan det möjligen är så att behovet av kraftfulla satsningar av institutionellt slag faktiskt börjar bli litet mindre som en följd av de insatser som gjorts de allra senaste åren. SSF bör därmed fortsätta de individuella programmen vid sidan av de stora institutionella satsningarna.

Ett tredje argument skulle också kunna nämnas. Ibland görs en distinktion mellan forskning i ett givet fälts mittfåra – main stream-forskning – och forskningsprojekt som är djärva och risktagande till sin natur, kanske för att de söker pröva helt nya samband eller metoder, eller på annat sätt anses en smula ”galna”. Vi tror att de allra flesta erkänner att det finns en vinst i att emellanåt stödja denna typ av osäkra men spännande projekt. Detta låter sig antagligen göras lättare i små individuella program snarare än när stora resurser läggs på centra och förvaltas lokalt under finansierarens överinseende. Endast en stark fristående och självständig aktör kan motivera beviljandet av ett högriskprojekt samtidigt som man avslår andra projekt som fått höga betyg men som blott förväntas leda till marginellt fördjupad kunskap inom ett etablerat område.

SIG uppfattas av forskarna själva som generöst både till storlek och till form. Man har i och med anslaget storlek kunnat fokusera på sin forskning utifrån ett långsiktigt perspektiv. Men, det är *kombinationen* av ett stort anslag och en flexibel användning av detsamma som har uppfattats vara särskilt viktig. Forskaren har varit fri att använda medlen på sitt sätt och vid rätt tidpunkt; därmed har det, som någon beskrev det, kunnat göra största möjliga nytta för den egna forskningen och i förlängningen även för samhället i stort.

REFERENSER

Vid beskrivningen av Senior Individual Grants (SIG) och Stiftelsen för strategisk forskning (SSF) i denna utvärdering har främst dokument från Stiftelsen använts. Dokumentationen är en sammanställning av tillgängligt material från Stiftelsens hemsida och material som lämnats ut från Stiftelsens arkiv.

Följande personer har intervjuats:

Stiftelsens kansli

Kerstin Hagwall, 6 april

Olof Lindgren, 6 april

Lena-Kajsa Sidén, 10 april

SIG-mottagare

Tor Aulin, Göteborg 11 april

Jan-Erling Bäckvall, Stockholm 8 mars

Björn Dahlbäck, Malmö 21 mars

Thomas Edlund, Umeå 12 april

Peter Gärdenfors, Lund 19 april

Anders Hallberg, Uppsala 14 mars

Torbjörn Lagerwall, Göteborg 11 april

Karin Markides, Stockholm 2 maj

Maria Masucci, Solna 10 mars

Nils Mårtensson, telefonintervju 28 april

Carsten Peterson, telefonintervju 7 april

Victoria Shingler, Umeå 28 mars

Johan Stenflo, Malmö 21 mars

Petre Stoica, telefonintervju 6 mars

Hans Wolf-Watz, Umeå 28 mars

APPENDIX

Pressmeddelande 1995-12-31

Satsningar på individer

Torbjörn Lagerwall:

Vätskekristaller och elektrooptiska bildskärmar

Stiftelsen har beslutat att, utöver satsningar på stora program av den typ ovanstående exempel representerar, också på olika sätt stödja några excellenta individers (forskargrupper) verksamhet under vissa förutsättningar. De typer som diskuteras är stöd till hemvändande postdoktorer, extra stöd till yngre forskare ("junior individual grants") och i en tredje kategori "senior individual grants". De närmare detaljerna för dessa program kommer att utformas efter samråd med berörda forskningsråd. I satsningarna skall kvinnor ges prioritet. Vid sitt oktobersammanträde beslutade Stiftelsen om sin första satsning på ett "senior individual grant" genom ett anslag till Torbjörn Lagerwalls verksamhet inom området Vätskekristaller och elektrooptiska bildskärmar.

Professor Torbjörn Lagerwall, Göteborg, har uppnått internationell ryktbarhet för sitt arbete med ferroelektriska vätskekristaller, vars unika egenskaper öppnar möjligheter för en rad tekniska tillämpningar. Mest känd är möjligheten att framställa flata bildskärmar med dessa kristaller - en teknik som nu närmar sig marknaden - och som bland annat kan resultera i betydligt större bildskärmar. Stiftelsen har beslutat stödja Lagerwalls verksamhet under fem år för att utveckla sitt forskningsprogram. Anslaget omfattar 5 MSEK/år under de tre första åren. Nivån för de därefter följande två åren bestäms efter särskild utvärdering.

Pressmeddelande 1997-09-30

Stiftelsen för Strategisk Forskning har vid sitt senaste sammanträde beslutat om ett individuellt stöd till svenska forskare i internationell toppklass. Tretton forskare får s k senioranslag på vardera två miljoner kr per år i högst fem år. Dessa medel kommer att ograverade kunna användas för deras forskning. Senioranslagen utgör en stor och betydelsefull satsning inte bara för stiftelsen utan också för svensk forskning överhuvudtaget. Sammanlagt innebär beslutet att mer än 150 miljoner kronor på generösa villkor kommer att ställas till tretton svenska spetsforskarens förfogande för de närmaste fem åren.

Vid Uppsala universitet

Jan-E Bäckvall, organisk kemi
Anders Hallberg, organisk farmaceutisk kemi
Karin Markides, analytisk kemi
Nils Mårtensson (också verksam vid Lunds universitet), fysik
Petre Stoica, systemteknik

Vid Lunds universitet

Björn Dahlbäck/Johan Stenflo, klinisk kemi
Peter Gärdenfors, kognitionsforskning
Carsten Peterson, teoretisk fysik

Vid Umeå universitet

Thomas Edlund, mikrobiologi
Victoria Shingler, cell- och molekylärbiologi
Hans Wolf-Watz, cell- och molekylärbiologi

Vid Chalmers Tekniska Högskola

Tor Aulin, datorteknik

Vid Karolinska institutet

Maria Masucci, mikrobiologiskt och tumörbiologiskt centrum

TIDIGARE ARBETSRAPPORTER/WORKING PAPER

- 2001:1 Alexander Kanaev & Albert Tuijnman : Prospects for Selecting and Using Indicators for Benchmarking Swedish Higher Education
- 2001:2 Lillemor Kim, Robert Ohlsson & Ulf Sandström : Kan samverkan mätas? Om indikatorer för bedömning av KK-stiftelsens satsningar
- 2001:3 Jenny Beckman, Mats Brenner, Olle Persson & Ulf Sandström : Nya arbetsformer inom diabetesforskning – studier kring en nätverkssatsning
- 2001:4 Ulf Sandström : Om den svenska arkitektur-, bostads- och stadsbyggnadsforskningens karaktär
- 2001:5 Verksamhetsberättelse 1999-2000, Föreningen för studier av forskning och utbildning
- 2001:6 Kunskapssystem i förändring, Verksamhetsprogram 2001-2003
- 2001:7 Martin Meyer : Science & Technology Indicators Trapped in the Trippel Helix?
- 2001:8 Bo Persson : Reluctant Agencies : Sectorial Agencies and Swedish Research Policy in the 1980s
- 2002:9 Sverker Sörlin: Cultivating the Places of Knowledge
- 2002:10 Lillemor Kim: Masshögskolans paradoxer – fem inlägg i den svenska högskoledebatten
- 2002:11 Henry Etzkowitz: The Triple Helix of University - Industry - Government : Implications for Policy and Evaluation
- 2002:12 PREST, University of Manchester: A Comparative Analysis of Public, Semi-Public and Recently Privatised Research Centres
- 2002:13 Maria Wikhall: Culture as Regional Attraction : Migration Decisions of Highly Educated in a Swedish Context
- 2002:14 Göran Friberg: Svenska Tekniker 1620-1920 : Om utbildning, yrken och internationell orientering
- 2002:15 Hans Lööf & Almas Heshmati: The Link Between Firm Level Innovation and Aggregate Productivity Growth : A Cross Country Examination
- 2002:16 Sverker Sörlin: Fungerar forskningssystemet?: Några strategiska frågor för strategisk forskning
- 2002:17 Tobias Harding, Ulf Sandström, Sverker Sörlin & Gella Westberg: God avkastning på marginellt risktagande? Bidrag till en utvärdering av nordiskt forskningssamarbete inom ramen för NOS.
- 2002:18 Ingrid Schild & Sverker Sörlin: The Policy and Practice of Interdisciplinarity in the Swedish University Research System
- 2002:19 Henrik Karlsson: Konstnärlig forskarutbildning i Norden
- 2002:20 Laila Abdallah: Resultat eller process : Trender inom utvärdering av svensk högskoleutbildning under 1990-talet
- 2002:21 Jan-Eric Degerblad, Olle Edqvist och Sam Hägglund: Utvärderingsspelet
- 2003:22 Ulf Sandström, Laila Abdallah, Martin Hällsten: Forskningsfinansiering genom regional samverkan
- 2003:23 Hans Lööf: Dynamic Optimal Capital Structure and Technological Change
- 2003:24 Janz, Norbert, Lööf, Hans & Bettina Peters: Firm Level Innovation and Productivity : Is there a Common Story Across Countries?
- 2003:25 Sandström, Ulf & Martin Hällsten: Företagens finansiering av universitetsforskning – en översikt i mars år 2003
- 2003:26 Bo Persson: Typifying Scientific Advisory Structures and Scientific Advice Production Methodologies
- 2003:27 Anders Broström, Hans Lööf & Carolina Sigfridsson: Kartläggning av högre utbildning och universitetsforskning i Mälardalen
- 2003:28 Hans Westlund : Regionala effekter av högre utbildning, högskolor och universitet. En kunskapsöversikt.
- 2003:29 Göran Melin : Effekter av postdoktorala studier
- 2004:30 Sverker Sörlin (ordf.), Mårten Carlsson, Britt-Marie Drott-Sjöberg och Göran Melin: Utvärdering av det svenska medlemskapet i IASA
- 2004:31 Sverker Sörlin, Institutssektorn, högskolan och det svenska innovationslandskapet
- 2004:32 Anders Broström, Enrico Deiacco & Sverker Sörlin: Tekniska universitet på världsmarknaden? -motiv och förutsättningar för en strategisk allians mellan KTH och Chalmers
- 2005:33 Lillemor Kim & Ewa Olstedt : Utbildningsvetenskapliga kommittén- en ny aktör i forskningslandskapet
- 2005:34 Enrico Deiacco & Anders Broström: Kunskapsregion Stockholm på världsmarknaden - möjligheter och utmaningar för det regionala tillväxtprogrammet
- 2005:35 Göran Melin: De nya kulturutbildningarna - en undersökning av nya typer av högskoleutbildningar på kulturområdet
- 2005:36 Lillemor Kim & Per Janson: Kompetens för evidens – om Vårdalstiftelsens särskilda kompetenssatsningar
- 2005:37 Hans Lööf & Anders Broström: Does Knowledge Diffusion between University and Industry Increase Innovativeness
- 2005:38 Anders Broström, Enrico Deiacco & Göran Melin: Vägval för Örebro universitet och Mälardalens högskola : Utredning av förutsättningar för fusion, allians eller annan samverkan
- 2005:39 Maria Johansson, Lillemor Kim, John Storan & Sverker Sörlin: Bridging the Gap – Comparing Actions for Widening Participation in Higher Education in Sweden and England

- 2005:40 Enrico Deiaco, Maria Johansson & Hans Westlund: Ju mer vi är tillsammans... – Utvärdering av Delegationen för regional samverkan om högre utbildning
- 2005:41 Enrico Deiaco & Fredrik Lagergren med medverkan av Åsa Smedberg: Energisystemforskning – till vad och hur mycket? Utvärdering av programmet för Allmänna energisystemstudier
- 2006:42 Peter Schilling & Maria Johansson: Finansiering och strategi - En fallstudie över KK-stiftelsens profil- och plattformssatsning vid Blekinge Tekniska Högskola
- 2006:43 Karin Caldwell, Ulf J Johansson, Anders Liljas (ordf) & Göran Melin (sek): Utvärdering av INGVAR (Individual Grant for the Advancement of Research Leaders) - med avseende på utformning, urvalsprocess och ledarskapsprogram
- 2006:44 Peder Karlsson & Peter Schilling: Nya teorier – Ny kunskapsproduktion? Några teoretiska perspektiv på IVA:s universitetsframsyn 2005/2006
- 2006:45 Lillemor Kim: Kvalitet kontra kvantitet: Högskoledebatten 2005 – 2006
- 2006:46 Ulf Sandström: Forskningsdebattens vad, vem, hur och varför